

FFOs notat om
funksjonshemmedes rettssikkerhet:

HVORDAN FÅ RETTIGHETER OPPFYLT?

Politisk notat nr. 01/15

FFO Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon

FN-konvensjonen for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, artikkel 4:

1. Partene forplikter seg til å sikre og å fremme full gjennomføring av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter for alle mennesker med nedsatt funksjonsevne, uten diskriminering av noe slag på grunn av nedsatt funksjonsevne. For dette formål forplikter partene seg til

a) å treffe alle lovgivningsmessige, administrative og andre tiltak som er hensiktsmessige for å virkeliggjøre de rettigheter som er nedfelt i denne konvensjon,

b) å treffe alle hensiktsmessige tiltak, herunder i lovs form, for å endre eller oppheve eksisterende lover, forskrifter, sedvane og praksis som innebærer diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne,

d) å avstå fra alle handlinger og all praksis som er uforenlig med denne konvensjon, og å sikre at offentlige myndigheter og offentlige institusjoner handler i tråd med denne konvensjon,

“Den største kampen eller den største frustrasjonen, den største slitasjen med å få et barn med funksjonshemming, det er kampen mot hjelpeapparatet; for det er en utrolig kamp!”

Fra Tøssebro og Wendelborg (red.), Oppvekst med funksjonshemming, 2014.

FFOs politiske notat nr. 01/15

ISSN 0801-8065

FFO-dokument: Hvordan få rettigheter oppfylt?

Trykk: Allkopi

Opplag 250

Rettsikkerhet for funksjonshemmede

Velferdssystemet gir rett til ulike tjenester og ytelser fra kommunen, fylkeskommunen og staten. Gjennom dette er vi forsikret mot uforutsette hendelser knyttet til helse, inntekt og jobb. Vi får dekket tap av inntekter og visse utgifter ved sykdom. Funksjonshemmede og kronisk syke har, som alle andre innbyggere i samfunnet, rettigheter og plikter. For funksjonshemmede og kronisk syke er tjenestene og ytelsene helt nødvendige for å kunne leve likestilt med andre, og delta i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig.

Norge ratifiserte FN-konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne sommeren 2013. Det innebærer en forpliktelse for det norske samfunnet til å oppfylle rettighetene som er nedfelt i de ulike artiklene.

Mange ytelser og tjenester forvaltes i dag av kommunene, og regjeringen ønsker å flytte mer makt og flere oppgaver til større og mer robuste kommuner i tiden som kommer. Samtidig pågår det en omfattende gjennomgang av Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV), som inkluderer både den statlige delen og de kommunale tjenestene på det enkelte NAV-kontor.

I 2013 fikk advokat Else Leona McClimans i oppdrag fra FFO å utarbeide en juridisk betenkning om utviklingen av funksjonshemmedes rettsituasjon. McClimans konkluderte med at den største utfordringen for funksjonshemmede er at de ikke får oppfylt sine rettigheter. Lovverket er i mange tilfeller godt, for eksempel opplæringsloven. I praksis får likevel ikke alle oppfylt de lovfestede individuelle rettighetene som er vedtatt av Stortinget, og som forvaltes i kommunene eller i NAV. Dette er et stort rettsikkerhetsproblem.

Det er flere årsaker til at rettighetene ikke blir oppfylt. Mange vet ikke hva de har krav på fordi det er vanskelig å finne frem i paragrafjungelen. Manglende innhenting av informasjon, og mangelfull etterlevelse av forvaltningens veiledningsplikt, fører til at andre ikke fremmer riktig søknad ovenfor den myndighet som har ansvar for å oppfylle rettigheten. Det er dessuten mange funksjonshemmede som ikke benytter den klagemuligheten de har hvis de er uenig i et vedtak. McClimans trekker frem at dette kan skyldes manglende tilgang til rettshjelp.

Mange funksjonshemmede og kronisk syke har en utfordrende hverdag og bruker mer energi og krefter enn andre på dagligdagse oppgaver. Det å søke om tjenester til stadighet, herunder å dokumentere behov, argumentere, klage, få medhold, passe på at vedtaket gjennomføres i praksis, søke på nytt, klage og så videre kan bli uoverkommelige oppgaver i lengden. Noen orker ikke å ta kampen og resignerer. Andre har smertelig erfart at sjansen for å vinne frem er så minimal at de lar være. Når systemet praktiseres slik kan det føre til at tjenester og ytelser blir forbeholdt de utholdende og mest ressurssterke.

Siden Stortinget har valgt å gi individuelle rettigheter, må det finnes mekanismer som sikrer at disse rettighetene blir oppfylt i praksis. FFO mener at forvaltningen av individuelle rettigheter må være lik over hele landet, og at kommunene må ha kompetanse og økonomi til å forvalte de rettighetene Stortinget har vedtatt.

Kommunereformen - muligheter og utfordringer

Det er satt i gang et omfattende arbeid med en kommunereform. Det vil kreve store ressurser i form av tid, penger og mennesker – også i forberedelsesfasen.

Erfaringer med både NAV-reformen og Samhandlingsreformen viser at store strukturendringer går ut over tjenester. FFO frykter at tjenestene og brukerne havner i bakleksa under arbeidet med ny kommunereform. Regjeringen må sørge for at mennesker som trenger gode, stabile tjenester i kommunene ikke nedprioriteres og at kronisk syke og funksjonshemmede får tjenester de er avhengige av i sitt daglige liv.

Målet med reformen er robuste kommuner med mer makt og flere oppgaver enn i dag. FFO forventer at resultatet må bli at kommunene i større grad skal oppfylle allerede lovpålagte tjenester og ivareta individuelle behov.

Kommunesammenslåing og samarbeid på tvers kan styrke kommunenes mulighet til å tilegne seg spesialkompetanse. Dette vil kunne styrke situasjonen til innbyggerne og gi den enkelte mer spesialiserte tilbud. Samtidig kan mer makt til kommunene føre til større kommunale forskjeller. Dessuten kan avstanden fra forvaltning til innbygger bli større.

For FFO er det viktig at gjennomføringen av en kommunereform ivaretar brukernes behov. Brukerorganisasjonene må bli hørt og inkludert i de nasjonale prosessene, særlig knyttet til kommunenes oppgaver.

Kunnskap og kompetanse

*"Barnehabiliteringstjenesten blir gjennomgående positivt omtalt. En årsak til dette kan være at de ga god informasjon som foreldrene ikke hadde fått tidligere. Det er også positivt for foreldre å møte en instans som har mye kompetanse, og ikke minst fungerte habiliteringstjenesten som en viktig pådriver overfor kommunen."*¹

Det beste for alle er at rett vedtak blir fattet, og at riktige tjenester og ytelser blir gitt, med én gang - uten å måtte gå utmattende runder i klageapparatet først.

Det forutsetter at den som fatter vedtak og utøver tjenester har nødvendig faglig kunnskap og kompetanse, eller at man innhenter kunnskap der slik kunnskap finnes. Uten fagutdannet personale og gode systemer for opplæring av ufaglærte, vil kvaliteten i tjenesten være prisgitt at den enkelte gjør sitt beste etter egne forutsetninger. Ildsjeler og dedikerte enkeltansatte er viktig, men det blir for tilfeldig om man møter en slik person eller ikke. Mange kommuner mangler dessuten juridisk kompetanse som kan følge opp hvilke lovpålagte plikter kommunen har.²

Avgjørende kunnskap og kompetanse finnes ikke minst hos den funksjonshemmede, kronisk syke eller pårørende. Det er den som har skoen på som vet best hvor den trykker. Denne kunnskapen må anerkjennes og bli lagt vekt på, og i vedtakene må det være tydelig hvordan dette er vektlagt.

Større og mer robuste kommuner kan gi økt mulighet for å etablere fagmiljøer og spesialkompetanse, samt systematisk arbeid med kompetanseheving. Men ikke all kompetanse finnes lokalt, og bør heller ikke finnes lokalt. Kommunene må ta en gjennomgang for å se om lokal kunnskap og kompetanse dekker behovet til innbyggerne, og hvilke tjenester eller kunnskap de må hente utenfra - på systemnivå og i den enkelte sak. Mange funksjonshemmede og kronisk syke har behov for kontakt med spesialister og

særskilte fagmiljøer. For at tjenester og ytelser skal dekke behovet, må det være lav terskel for å hente kunnskap fra spesialister og særskilte fagmiljøer. Kunnskapen må bli brukt aktivt i beslutningsprosessene.

Tjenestene og ytelsene må også fungere sammen. Brukerne får ikke skikkelig utbytte før tjenestene og ytelsene fungerer sømløst sammen som en helhet. Dette forutsetter systematisk samarbeid på tvers. Både NAV og kommuner må jobbe systematisk for å opparbeide en kultur for tverrfaglig samarbeid – både internt og eksternt, samt med andre instanser.

FFOs anbefalinger:

- I kommunereformen og i gjennomgangen av NAV må kunnskap og kompetanse settes i høysetet.
- Det må stilles profesjonskrav i forskrift til helse- og omsorgstjenesteloven.
- Det må stilles kompetansekrav for koordinatorene for individuell plan.
- Det må utvikles bedre systemer for opplæring, rutiner for innhenting av kunnskap og samarbeid på tvers.
- Rutiner for reell brukermedvirkning på individnivå må sikres og det må fremgå i alle vedtak hvordan dette er vektlagt.
- Ansatte i kommune og i NAV må få opplæring i FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Visste du at

- En av tre barne- og avlastningsboliger ikke har gjennomført systematisk opplæring, og at kommunene hadde problemer med å sikre at personalet i boligene hadde tilstrekkelig kompetanse?³

Finansiering av kommunale tjenester

"- De svakeste gruppene blir hele tiden skjøvet bak i køen under henvisning til økonomiske problemer. Og dette er jo både et rettsikkerhetsmessig problem for de som rammes og det er også et demokratisk problem."

Jussprofessor Jan Fridtjof Bernt til TV 2 Nyhetene.

Når lover og forskrifter med individuelle rettigheter skal oppfylles i kommunene er det en risiko for at tjenestetilbudet blir ulikt. Det avhenger av kommunenes kunnskap, kompetanse, økonomiske rammer og prioriteringer. Resultatet er at vi ikke har én velferdsstat, men 428 velferdskommuner.

FFO forventer, som vi har sagt tidligere i notatet, at resultatet av en kommunereform er at kommunene i større grad enn nå blir i stand til å oppfylle allerede lovpålagte tjenester hvor de individuelle behovene ivaretas. Gjennomføringen av den kommende kommunereformen krever ikke bare nye streker på kartet, men også at kommunene gis økonomisk mulighet til å gjennomføre sammenslåing og omlegging av tjenestetilbudet uten å redusere kvaliteten.

Statlige overføringer til kommunene er i liten grad øremerkede, og kommunene har stor frihet til selv å gjøre prioriteringer. Det kommunale selvstyret er en viktig del av demokratiet, og kan gi gode og tilrettelagte løsninger i den enkelte kommune. Men ikke alle kommuner har nødvendig kompetanse eller ressurser til dette.

Mer makt til kommunene kan føre til større kommunale forskjeller. FFO frykter at dette vil forsterke fenomenet med "velferdsflyktninger"; at funksjonshemmede og kronisk syke flytter til en annen kommune for å få tjenester de trenger. Dette skal ikke være nødvendig, og i ytterste konsekvens kan det føre til at kommuner senker tjenestenivået for å presse innbyggere med omfattende hjelpe- og pleiebehov til å flytte.

For å unngå dette må det gjennomføres tiltak som sørger for at velferdstjenestene blir mest mulig likeverdige, uavhengig av bostedskommune.

For at kommuneøkonomi skal være mindre styrende for tjenestetilbudet, bør innslagspunktet for ressurskrevende tjenester reduseres og ligge på samme nivå som en vanlig sykehjemsplass. I tillegg mener FFO at de statlige overføringene til kommunene rundt velferdstjenester i større grad må øremerkes, og at rapportering på bruk av pengene må forsterkes.

FFOs anbefalinger:

- **Det må være samsvar mellom kommunale oppgaver og statlige overføringer, slik at kommunene kan oppfylle sine lovpålagte oppgaver.**
- **Ved statlige overføringer til kommunen, må midler til velferdstjenester i større grad øremerkes.**
- **Innslagspunktet for ressurskrevende tjenester må reduseres til samme nivå som en vanlig sykehjemsplass.**

Visste du at

- I 2014 fikk kommunene 180 mill. kroner mer til skolehelsetjenesten. Samme år gikk satsingen på skolehelsetjeneste ned i 23 kommuner. 212 kommuner hadde ikke noen endring i budsjetterte helsesøsterårsverk fra 2013 til 2014?⁴

NAV-ombud og elevombud

”En kvinne henvendte seg til Rettighetscenteret fordi hun hadde fått et stort krav om tilbakebetaling av penger til NAV. Hun maktet ikke å protestere og ønsket juridisk bistand fordi det var en komplisert sak. Hun tjente litt mer enn inntektsgrensen for å få fri rettshjelp. Hun hadde ikke råd til selv å betale for advokat, så foreldrene måtte hjelpe henne økonomisk med dette. Da ble det oppdaget at NAV hadde gjort en feil og at det var NAV som skyldte kvinnen penger, og ikke omvendt. Hadde ikke hun fått juridisk hjelp, hadde verken feilen blitt oppdaget eller tilbakebetalingskravet blitt trukket.”⁵

Pasient- og brukerombudet i fylkene skal ivareta pasienter og brukeres behov, interesser og rettssikkerhet overfor helse- og omsorgstjenesten, og bidra til å bedre kvaliteten i tjenestene. Videre finnes det et nasjonalt likestillings- og diskrimineringsombud og et eget barneombud.

FFOs Rettighetscenter⁶ får flest henvendelser om NAV. Vi erfarer at mange har et stort behov for hjelp og veiledning i prosessen frem til NAV fatter et vedtak. De opplever at NAV-systemet svikter i oppfølgingen, de får ikke nødvendig informasjon og de opplever saksbehandlingsfeil. Riksrevisjonen har også påpekt at NAV bør gi bedre oppfølging til brukere med behov for koordinerte tjenester.⁷

Etter NAV-saker er det manglende tilrettelegging i barnehage og skole. Rettighetscenteret får flest henvendelser om. Riksrevisjonens undersøkelse av spesialundervisning i grunnskolen i 2010-2011 bekreftet at det skjer betydelige brudd på opplæringsloven i kommunene.

FFO mener det er behov for uavhengige ombud som kan bistå brukerne i deres kontakt med NAV og skoleverket. Et NAV-ombud må kunne bistå når det gjelder hele arbeids- og velferdsforvaltningens lovgivning og ansvarsområde. På samme måte må et elevombud kunne bistå i saker innenfor opplæringslovens område, for eksempel i saker om spesialundervisning og i mobbesaker. Et ombud vil også kunne spille en vesentlig rolle i kvalitets-sikringen av både NAV og utdanningsområdet, og ha en viktig pådriverfunksjon på systemnivå.

FFOs anbefalinger:

- Det må opprettes et NAV ombud etter modell fra pasient- og brukerombudet.
- Det må opprettes elevombud i hvert fylke.

Visste du at

- Over 1/3 av alle sakene Rettighetssenteret behandler gjelder NAV og folketrygdloven?
- Både Frp, H, og KrF har stilt seg positive til et NAV-ombud?⁸
- 90 % av kommunene ikke oppfyller kravene til tilpasset opplæring og spesialundervisning, og ikke har et forsvarlig system for å ivareta dette?⁹

Mer myndighet til Likestillings- og diskrimineringsnemnda

Likestillings- og diskrimineringsombudet skal fremme likestilling og bekjempe diskriminering på flere diskrimineringsgrunnlag, blant annet nedsatt funksjonsevne.

Ombudet gir råd og veiledning til personer som mener de er utsatt for diskriminering. Ombudet kan komme med en uttalelse om det har skjedd diskriminering eller ikke. En part som er uenig i ombudets uttalelse kan bringe saken inn for nemnda. Ombudet kan også bringe saker inn for nemnda dersom en av partene ikke retter seg etter ombudets uttalelse¹⁰.

Det er imidlertid kun domstolene som kan ilegge erstatning og oppreisning i diskrimineringsaker. Det er få diskrimineringsaker fra funksjonshemmede og kronisk syke som kommer for domstolene. Det kan ha sammenheng med at domstolsbehandling krever store økonomiske ressurser og tar lang tid.

For å sikre en effektiv sanksjonering, og at den som får medhold i nemnda om diskriminering skal kunne få en reell mulighet til erstatning og oppreisning, må nemnda få utvidet kompetanse og mandat til å fastsette dette.

FFOs anbefalinger:

- Likestillings- og diskrimineringsnemnda må få utvidet kompetanse til å fastsette erstatning og oppreisning.

Visste du at

- 20 av totalt 55 saker som Likestillings- og diskrimineringsnemnda behandlet i 2013 gjaldt forhold knyttet til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven?¹¹

Utvidelse av rettshjelploven

Else Leona McClimans trekker i sin utredning frem problemet med at funksjonshemmede og kronisk syke underforbruker sine rettigheter. Mange vet ikke hva de har krav på. Manglende innhenting av informasjon, og mangelfull etterlevelse av forvaltningens veiledningsplikt, fører til at mange ikke fremmer riktig søknad i rett tid overfor den myndighet som har ansvar for å oppfylle rettigheten.

Flere funksjonshemmede benytter heller ikke klagemuligheten de har hvis de er uenig i et vedtak. McClimans trekker frem at dette kan skyldes blant annet manglende tilgang til rettshjelp. Det er viktig å løse saker på lavest mulig nivå, men noen ganger er det behov for bistand fordi saken er komplisert eller fordi det av andre grunner er vanskelig å ivareta egne interesser på egen hånd.

Tilgangen til fri rettshjelp er svært begrenset for funksjonshemmede og kronisk syke – noe som utgjør et rettssikkerhetsproblem. FFO ser behovet for å utvide loven om fri rettshjelp. Viktige velferdsrettslige lover er ikke omfattet av rettshjelploven og inntektsgrensen for fri rettshjelp er svært lav. Den reelle betalingsevnen blir liten når skatt, utgifter til bolig og andre faste utgifter trekkes fra, og mange har derfor ikke råd til å betale for en advokat.

I stortingsmeldingen om offentlig rettshjelp¹² ble rettshjelploven foreslått utvidet både med flere lover og andre inntektsgrenser; 325 000 kroner for enslige og 600 000 kroner for ektefeller og samboere. I tillegg ble det foreslått at utgifter knyttet til forsørgeransvar og sykdom skulle trekkes fra brutto inntekt.

FFO mener at inntektsgrensene bør være høyere enn foreslått i stortingsmeldingen. Med dagens grunnbeløp på 88 370 kr, tilsvarer den inntektsgrensen som er foreslått i stortingsmeldingen ca. 3,6 G og 6,8 G. Vi har ikke endelig konkludert med hvor inntektsgrensen bør gå, men mener den i første omgang minst bør tilsvare 4 G for enslige og 7 G for ektefeller og samboere. Vi mener i tillegg at det bør være rom for å gjøre unntak fra inntektsgrensen slik at reell betalingsevne kan vektlegges i større grad enn i dag, og da særlig forsørgeransvar og sykdomsutgifter.

FFOs anbefalinger:

- Lov om fri rettshjelp må utvides til å omfatte diskrimineringslovene¹³, pasient- og brukerrettighetsloven og opplæringsloven.
- Ikke bare klagesaker, men også enkeltsaker som gjelder NAV, må på et tidligere stadium i prosessen omfattes av lov om fri rettshjelp.
- Inntektsgrensen i forskrift til lov om fri rettshjelp § 1-1 må heves til minimum 4G for enslige og 7G for ektefeller og samboere.

Visste du at

- Norge er blitt kritisert av menneskerettighetskomiteen for ordningen med fri rettshjelp?¹⁴
- Spesialundervisning og helse- og omsorgstjenester ikke er omfattet av ordningen med fri rettshjelp?
- Inntektsgrensen for å få fri rettshjelp i NAV-saker er bruttoårsinntekt på kr 246 000 for enslige og kr 369 000 for ektefeller og samboere?

Styrking av tilsynsmyndighetene

"En innringer til Rettighetssenteret har en sønn med ADHD i barneskolen. Har store atferdsproblemer. Har frem til nå hatt assistent på heltid. Skolen har siste halve året trappet ned til 15 timer assistent per uke. Det har fungert dårlig. Stikker av fra skolen og nekter å gå på skolen. Har derfor bedt om å få flere assistenttimer. Rektor sier at skolen ikke har ressurser til mer enn 15 timer og at et vedtak fra fylkesmannen ikke vil endre på det"¹⁵.

Fylkesmannen har en svært viktig rolle overfor kommunene som en grunnleggende rettssikkerhetsgaranti for at funksjonshemmede og kronisk syke får den hjelpen de har behov for og krav på.

Sammenlignet med andre tjenester, har fylkesmannen begrenset myndighet til å overprøve kommunen i klagesaker om omsorgstjenester¹⁶. Det vil si tjenester som praktisk bistand og opplæring, støttekontakt, avlastningstiltak og plass i institusjon. Mens hovedregelen er at fylkesmannen må ta hensyn til det kommunale selvstyret ved prøving av kommunens skjønnsutøvelse, må fylkesmannen i saker om omsorgstjenester legge stor vekt på hensynet til det kommunale selvstyret. Dette er en forskjellsbehandling som har sin historiske forankring fra fattighjelpens tid og bidrar til at folks fundamentale rettsgoder ikke sikres¹⁷.

I saker hvor fylkesmannen har omgjort kommunenes vedtak har kommunen plikt til å følge opp. Erfaring fra FFOs Rettighetssenter viser imidlertid at enkelte kommuner trenerer og ikke følger opp vedtakene. Det er uholdbart for den som har fått medhold. Klage- og tilsynsmyndighetene må kunne arbeide aktivt for å påse at kommunene følger opp lovpålagte plikter og vedtak. Det må få konsekvenser når kommuner velger å ignorere norsk lov. FFO mener tilsynsmyndighetene må få utvidede virkemidler gjennom økonomiske og andre sanksjoner, slik fylkesmannen for eksempel har i barnevernssaker¹⁸.

Hvis flere tjenester og mer ansvar flyttes over til kommunene, må dette avspeiles i utviklingen av fylkesmannsembetet og i ressursene fylkesmannen har til rådighet.

FFO mener tilsynsmyndighetene må styrkes, slik at ressurser og handlingsalternativer er i tråd med tjenesteomfanget til de kommunene som det skal føres tilsyn med.

FFOs anbefalinger:

- Fylkesmannen må få styrket myndighet i sin kontroll av kommunenes virksomhet.
- Fylkesmannen må få lik myndighet til å overprøve kommunenes skjønnsutøvelse for alle kommunale velferdstjenester
- Fylkesmannen må bidra til å sørge for at enkeltvedtak iverksettes og i større grad enn nå gjennomføre tilsyn på bakgrunn av enkeltsaker.
- Fylkesmannen må få myndighet til å iverksette økonomiske og andre sanksjoner overfor kommuner som ikke retter seg etter fylkesmannens vedtak.

Visste du at

- Fylkesmannen er statens representant i fylket og har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Storting og regjering? Blant annet skal fylkesmannen overvåke kommunenes virksomhet, og er klageinstans for mange typer kommunale vedtak.
- I 2013 avdekket fylkesmennene lovbrudd i 189 av 326 gjennomførte tilsyn med kommunale helse- og omsorgstjenester?¹⁹

Fotnoter

1. Tøssebro og Wendelborg (red.), Oppvekst med funksjonshemming, 2014. s.165-166
2. <http://www.juristforbundet.no/Nyhets-Arkiv/Arkiv-2012/Arkiv-2014/Rapport-om-kommunereform-Underskudd-pa-jurister-i-kommunene/>
3. Rapport fra Helsetilsynet 2/2010 Fra landsomfattende tilsyn i 2009 med kommunale sosial- og helsetjenester til barn i barne- og avlastingsboliger: Det vil helst gå bra... s.6.
4. Sykepleien: <http://sykepleien.no/2014/01/halvparten-gikk-til-helsesostre>
5. Rettighetssenteret, sak 2013/0577
6. FFOs Rettighetssenter er et rådgivnings- og kompetansesenter i rettighetsspørsmål som gjelder personer med funksjonshemming og kronisk sykdom. Senteret ble etablert i 2000. All hjelp er gratis.
7. Dokument 3:16 (2011-2012) Riksrevisjonens undersøkelse av partnerskapet mellom staten og kommunen i NAV
8. Innst. 15 S (2012-2013)
9. Utdanningsdirektoratets rapport fra felles nasjonalt tilsyn på opplæringsområdet 2007
10. Diskrimineringsombudsloven
11. Årsrapport 2013, Likestillings- og diskrimineringsnemda
12. St.meld nr.26 (2008-2009)
13. Likestillingsloven, Diskrimineringsloven og tilgjengelighetsloven
14. Concluding observations of the Human Rights Committee. CCPR/C/NOR/CO/6. November 2011: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fNOR%2fCO%2f6&Lang=en
15. Rettighetssenteret, sak 2013/0034
16. Pasient- og brukerrettighetsloven § 7-6
17. Kjørstad og Syse, Velferdsrett II, 2007
18. Forskrift om fylkesmannens adgang til å ilegge kommuner mulkt ved oversittelse av fristene i barnevernloven § 6-9
19. Årsrapport 2013, Statens Helsetilsyn, s. 21.

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Mariboës gate 13, 0183 Oslo.
www.ffa.no E-post: post@ffa.no Telefon: 815 56 940